

Vi minns.....

vintern 1979 – 80



Innehållsförteckning

	sid
Förord	1
Deltagare	2
Edla Sofia Arvidsson Jag kom för en praktikantvecka	3
Helinä Pitkänen Vi fick ledigt från arbetet för att rädda skörden i Porkkala	8
Harry Pettersson Från springpojke till verkmästare	13
Ebba Ahlqvist Jag har bott i Haga sedan 1899	19
Clary Lindholm Jag skall försöka, har varit mitt valspråk	22
Helga Bergvall Jag bakade bröd åt jakthundarna	26
Oscar Andersson En riktig "Gustavsbergs-Tillbringare"	28
Herta Grundberg Bankkunden som fick ta hand om banken	32
Om superi och andra vedermödor	35
Oscar och Harry minns med hjälp av Ebba och Clary	41

FÖRORD

Gustavsberg är en invandrarbygd. Unga människor har i flera århundranden sökt sig till Farstaviken för att finna en utkomst vid de industrier, som funnits här. Först vid tegeltillverkningen, som hade anor från 1600-talet och från 1825 vid Porslinsfabriken. Den goda hamnen och det förmånliga läget nära Stockholm har lockat till sig industrier. I dag har Gustavsberg en storindustri ägd av Kooperativa Förbundet.

Porslinsfabriken hämtade under sina första decennier, yrkesarbetare från Tyskland och England. När äldre gustavsbergare berättar om sitt ursprung så dyker det ofta upp en anfader eller anmoder, som kommit från ett annat land eller ett annat landskap. I dag är den invandrade delen av Gustavsbergs befolkning större än någonsin.

Här följer en samling berättelser om hur åtta cirkelmedlemmar hamnade i Gustavsberg och varför. Alla berättar om sin barndom och ungdom. Vi var elva deltagare i en cirkel i ämnet "Minns du" men tre av oss valde att inte själva berätta, utan att aktivt lyssna, fråga och inspirera. De har också verksamt bidragit till resultatet.

Vår studietid omfattade trettio timmar och vi har vid ett tillfälle besökt Hushållsporslinsfabriken. Under lektionstimmarna i Tornrummet, kyrkan, har vi haft en kassetbandspelare på en stor del av tiden, cirkelledaren (undertecknad) har sedan på ledig tid, lyssnat, redigerat och skrivit ner vad som berättats. Redigeringen är sparsam och deltagarnas personliga sätt att berätta förhoppningsvis tillvarataget. De två sista berättelserna är skrivna direkt eftersom lektionstiden blev oss för knapp.

Vår cirkel har beslutat att skänka vårt material till Värmdö kulturnämnd, som bör ha ett visst intresse av det.

Vi ämnar fortsätta till hösten med en cirkel i släktforskning. Varje berättare bestämmer ensam över utgivningen av sitt material.

Gustavsberg i mars 1980

Edla Sofia Arvidsson
cirkelledare

Studiecirkel: "Minns du"

Studieförbund: SKS

Lokal: Tornrummet, Kyrkan

Cirkelledare: Edla Sofia Arvidsson född 1916

Deltagare:

Helga Bergvall	född 1888
Oscar Andersson	född 1897
Ebba Ahlkvist	född 1899
Clary Lindholm	född 1903
Herta Grundberg	född 1908
Harry Pettersson	född 1910
Helinä Pitkänen	född 1912
Ingrid Engströmer	född 1914
Sonja Sandqvist	född 1918
Elisabeth Sandqvist	född 1956

Edla Sofia Arvidsson

JAG KOM TILL GUSTAVSBERG FÖR EN PRAKTIKANTVECKA

Min far hette Johan Adolf Emanuelsson och var född den 11 mars 1885 i Tanums socken i norra Bohuslän. Han var bondson och det yngsta barnet av fyra. 1890 drabbades familjen av den då grasserande "Amerikafebern" och fadern, Emanuel Carolusson, sålde gården och reste med äldste sonen Karl till Amerika. Modern Charlotta och de tre återstående barnen, Gerda, Anna och min far, skulle följa efter så snart de två ordnat arbete och bostad "däröver". Under tiden bodde farmor med barnen hos sin broder på gården Säm.

Två brev kom från Amerika, sedan blev det tyst, farmor blev ensam med sina tre barn och ingick i broderns hushåll tills min far blev gammal nog för att ta över. Gerda och Anna emigrerade till Amerika, så snart de nått vuxen ålder, farmor följde efter i början på tjugotalet. Om farfars öde vet ingen, men UD kunde berätta på fyrtiotalet, att Karl dött ensam utan anhöriga men med pappas namn och födelseort i plånboken.

Min mor var barnbarn till rättarn på Vinbäck i Tanums socken. Rättarns älsklingsdotter, den sjuttonåriga Anna blev hemskickad från sin plats, som husa i en Göteborgsfamilj. Hon var i långt framskriden grossess och fick ett barn den 2 mars 1891, som fick namnet Elsa, det var min mor. Mormor avslöjade aldrig barnafaderns namn. Rättarns äldste son Karl tog med sin syster till Amerika och Elsa uppfostrades hos de schartuanskt stränga morföräldrarna. Anna gifte sig i Amerika med en svensk snickare och fick många barn. De återvände till Sverige. Anna blev änka vid 55 års ålder och flyttade hem till Tanum och startade en blomstrande begravningsbyrå. Brodern Karl, är en av de få jag känner, som förverkligade den "Amerikanska drömmen" och blev med tiden framgångsrik företagare och mångmillionär. Han återvände aldrig till Sverige.

Båda mina föräldrar var alltså märkta av "Amerikafeberns" verkningar och ingen av dem kände den minsta lust att emigrera.

Pappa var en bonde utan jord och valde snart att bli stenhuggare. Stenhuggeriet var en näring på framåtgående och ett fritt yrke som passade honom. Man kan utan överdrift säga att han älskade det och blev en skicklig yrkesman.

Stenhuggarens lott var att ofta byta arbetsplats. Han fick flytta så snart beställningar kom med krav på en viss stenkvalitet. Pappas tillvaro blev inte olik rallarens. Under sin ungarlöstid vistades han mest i grannlandet Norge i närheten av Drammen. Efter sitt giftermål 1909 höll han sig kvar i västsverige men inget av familjens fyra barn har samma födelseort.

Jag, Edla Sofia, föddes den 10 mars 1916, som tredje barn i Trollhättan, där familjen befann sig mellan 1914 och 1922. Pappa arbetade vid kanalbygget, men 1922 rådde stor arbetslöshet i staden och familjen flyttade till Fjärås i Halland för att under ett knappt år få sin bärgning där. I de halländska bergen höggs nämligen sten till Göteborgsutställningen 1923.

I Trollhättan fick jag börja skolan redan vid sex års ålder och jag har bara ljusa minnen av de få månaderna där. Jag minns att jag var full av förväntan inför resan när min snälla fröken Svensson tog mig med till rektorn för att säga adjö. Han frågade om jag tyckte att det var ledsamt att flytta och jag sa att det var det roligaste som hänt mig. Fröken Svensson brast i gråt och det skulle ta lång tid för mig att förstå varför min första skolfröken grät och vad det betydde egentligen, att följa flyttlass mellan krisdrabbade orter.

Nu fick jag göra ett uppehåll i skolgången eftersom jag var för ung för skolan i Halland. När arbetet i Fjärås var slut, flyttade familjen hem till föräldrarnas hemsöcken och bosatte sig i stenhuggarbaracken i Prästesäm. Pappa, som hade lite sparade pengar, troligen avsatta av farmor till hans tänkta Amerikaresa, köpte ett mindre jorbruk fram på tjugo-talet och räddade oss på så sätt från de kännbaraste följderna av stenindustrins kris, den värsta arbetslöshetskatastrof som hemsökt västsverige. Vi svalt inte, men den nöd som fanns runt omkring oss var oändlig och går aldrig ur mitt minne. Barn och unga fick bristsjukdomar på grund av undernäring, dog i förtid eller blev märkta för livet. Det var en tyst nöd som doldes bakom hårdstärkta trådgardiner och en kuliss av blommande krukväxter. Pappa led mycket av det som skedde, han var fortfarande stenhuggare och verksam i sin fackförening, han var dess ordförande i 20 år. Det var mest mamma som skötte jordbruket och det gjorde hon utmärkt. Pappa trivdes aldrig med jordbruksarbete.

Den skola jag började gå i vid sju års ålder var på intet sätt lik den i Trollhättan och fröken Ottilia var motsatsen till glada fröken Svensson. Fröken Ottilia var en schartauan av den bokstavstroagna sort, som Schartau själv säkert skulle bett Gud bevara sig emot. Här lärde jag mig snart att det var bäst att snabbt ta reda på vad som betraktades som synd och kunde bestraffas. Redan efter en vecka fick jag en nyttig lärdom i hur farlig och syndfull vår tillvaro kunde vara.

Vi kallades en dag in från rasten i förtid. Fröken Ottilia stod, som en Herrans hämnare bakom katedern, arg, mörk, olycksbådande.

Någon hade syndat svårt och visslat på hennes skolgård under rasten. Oh, vad rädd jag blev, det kunde varit jag. Hela dagen förut hade jag försökt att vissla lika stiltigt som mina systrar men inte ett ljud hade jag fått fram, inte visste jag att det var synd mot vår Herre. Bondsönerna och döttrarna visste men dom skvallrade inte, de beundrade visslaren mycket. Det blev en förfärlig skoldag. All undervisning inställdes och de återstående timmarna ägnades åt straffpredikningar, bön och pinliga förhör. Det var en ohygglig upplevelse för en sjuåring, som uppfostrats i en glad familj utan fanatiska krav på religiös underkastelse. Den dagen slutade med att hon tog den våta trasan, som hon tor-kade av svarta tavlan med, och slog vilt bland pojarna i klassen, hon var som en furie som inte riktigt visste vad hon gjorde.

Dagen efter kom vi till skolan med ångest i hjärtat. Skulle eländet fortsätta även i dag. Vi kröp samman i en flock på skolgården, som sökte vi skydd hos varandra. Då kom prästens son Gösta springande, han vinkade glatt. Han berättade andfådd, att fröken Ottilia hade kommit till prästgården mot kvällningen och beklagat sig över sina syndfulla förstaklassare, som inte ville tala om namnet på en missdådare, som hade visslat på skolgården. Hon hade fått nöja sig med hjälpprästen för Göstas far var sjuk. Gösta hade tjuvlyssnat först men sedan känt sig säker i hemmet och gått in och bekänt att han hade visslat och ingen annan. Hjälpprästen var ung och modern och försäkrade fröken Ottilia, att Gud nog inte hade något emot att ett barn visslade i sin glädje.

Ottilia gick förkrossad hem. Prästen var för henne Guds ställföreträdare på jorden och hennes chef på jorden och kunde icke ha fel. Vilken lättnad för oss, lektionerna fortsatte som vanligt och fröken var märkbart tagen av tillrättavisningen.

Hos denna fröken Ottilia lärde vi oss katekesen fram och baklänges, en otrolig mängd psalmverser och biblisk historia, samt när det blev lite tid över även andra ämnen. Vi gick tre år i småskolan, som compensation för att detta var en varannandags-skola och vi var alltså tio år när vi kom över till folkskolan.

Även folkskolan var varannandagsskola och sköttes av en enda magister med mellan 80 och 100 elever. Han var ung, modern, sträng och skicklig. Katekesen hade han med hjälp av folkskoleinspektören förvisat från schemat, helt i strid med skolstyrelsens och den omgivande bygdens vilja. Han var en modig man som betraktades av många med skräck och avsky. Gav sig aldrig inför övermakten, stod på sig och blev följdriktigt rektor för hela skolområdet i sinom tid. Skolarbetet var intressant och de flesta av oss trivdes i skolan till de troendes förargelse.

Efter skolan följde ett års läsning för prästen och två perioder av fortsättningsskola, sex veckor i varje. Om vi undantar språk, som vi ju inte fick lära oss, så låg vi väl framme i de flesta ämnen, det märkte jag om inte förr när jag skulle utföra prov i en folkhögskola och det gick utmärkt fast det gått fyra år sen jag slutade. Min magister hette Harald Simonsson.

Konfirmationsundervisningen slapp ingen undan i den bygden. Ingen anade att den var frivillig. Vi gick så gott som ett år två gånger per vecka och närvaroplikt varje sön- och helgdag, samt alla onsdagar under Passionstiden. Äntligen fick vi nytta av fröken Ottielias katekesundervisning. Vi rabblade på som rinnande vatten, men det var värre med kyrkoherde Heldes egenhändigt författade grundbok, den var för tråkig att lära sig. Men samvaron med andra unga var trevlig, vi var ju nästan alla i femtonårsåldern och hade fått smak på små romanser, vi var dock infamt påpassade och allt var synnerligen oskyldigt.

Skolan beredde mig inga problem, men det blev värre efteråt. Till min skolplikts slut fick jag vara hemma och hjälpa till med jordbruket men efteråt var det bestämt att jag skulle försörja mig själv. Arbetslösheten i hela Bohuslän var total och flickornas arbetslöshet räknades inte ens. För manlig ungdom ordnades äntligen yrkesskolor men för flickor gjordes ingenting, vi skulle underförstått bara hanka oss fram till giftermål och barnpassning. Tack vare att Bohuslän var en populär tillflyktsort för badgäster så fanns det arbete om sommaren, men vintrarna tärde hårt på mitt självförtroende. Jag gick hemma och kände mig som en parasit och blev nästan folkskygg. Arbetslösa tonåringar ger mig ångest, att vara utan arbete är en farlig situation för en ung människa.

När jag var 18 år fick jag äntligen ett fast arbete i ett kafé i badorten Grebbestad. Det var inte det arbete jag drömt om men vi kunde inte välja, vi var lyckliga över att kunna försörja oss. Här var jag bunden från morgon till sena kväll, alla veckans dagar utom på onsdagar efter klockan 14.00 då jag hade några timmar i frihet. Ofriheten var svår för mig, som älskade att ströva med boskapen i markerna. Efter ett år hade jag sparat några kronor och sökte med hjälp av en lokalredaktör in på Billströmska Folkhögskolan på Tjörn. Redan när jag var sexton år hade jag vunnit en pristävling i ortstidningen om bästa hembygdsbrevet och skrev därefter i ett par västsvenska tidningar. Det var genom mina vänner på tidningarna jag fått veta att jag kunde gå igenom folkhögskola även om jag var i det närmaste obemedlad.

Efter folkhögskolan som var en trevlig upplevelse med många goda kamrater, fick jag plats på ett stort konditori i Lysekil. Där var jag i två år innan min äldre syster Astrid lockade mig på besök till Stockholm. Min syster som drömde om att bli målarinna hade studerat i åratal på Valand i Göteborg och hade nu sökt in på Konstakademin. Det var onekligen modigt eftersom det av hundratal sökande bara kommer in ett tjugotal om året. Men si, hon kom in och i häpenheten blev jag kvar i Stockholm och sökte in på Tekniska skolan, nuvarande Konstfack och försörjde mig genom att jobba på Ströms konditori på Regeringsgatan.

På den vägen kom jag ut till keramikern Wilhelm Kåge på Gustavsberg för en praktikantvecka och blev kvar i sexton år på hans ateljé. Hela denna tid hade jag en hemlig last. Jag skrev på ledig tid till tidningar, dagsvers och kåserier.

Jag gifte mig två gånger, fick tre söner och var en tid av nästan sju år hemmafru och skrev flitigt under denna period för Sveriges

Radio, Fabriksarbetaren, tidningen Vi och lokalt för Gustavsbergaren och för revyer.

Fick en förfrågan i slutet av 1963 om jag ville komma tillbaka som guidechef och eftersom jag vid det laget ansåg familjens ekonomi ohållbar, så kände jag mig tvungen att anta erbjudandet. Men det var mera av tvång än av lust.

När tidningen Gustavsbergaren 1968 stod utan redaktör fick jag förvandla min kära hobby, att skriva, till ett "hederligt" jobb och redigerade tidningen i tio år fram till min pension 1978. Nu är jag lycklig pensionär och tänker att bevara skrivandet, som en kär hobby till livets slut om jag har tur och inte krafterna sviker.

Helinä Pitkänen

VI FICK LEDIGT FRÅN ARBETET FÖR ATT RÄDDA SKÖRDEN I PORKKALA

Jag föddes i Brahestad i Finland en smällkall decemberkväll år 1912. Mina föräldrar bodde i den lilla nordliga kuststaden något år, min far hade anställning där som urmakare. Innan jag var ett år gammal, hade de - eller rättare sagt vi - flyttat tillbaka till Tammerfors, där mina bägge föräldrar var födda och uppväxta. Min far var född 1888 och min mor 1889.

Min fars föräldrar var trygga tavastlänningar från landsbygden, inte så långt från Tammerfors. Farfar och farmor var av lantbrukarsläkt, men farfar blev skräddare och flyttade till stan. De fick fyra söner, av vilka min far var yngst, och alla blev hantverkare: bagare, typograf, urmakare och barberare. Deras enda syster flyttade tidigt till Stockholm och gifte sig med en svensk man.

Min morfar kom från Karelen i öst-Finland och mormor från Österbotten. De hade åtta barn, min mamma var den äldsta dottern. Morfar var faktor i "Tammerfors Aftonbladet", stadens enda svenska dagstidning, och både min mor och yngsta moster arbetade en tid som handsättare i tryckeriet. Morföräldrarna och mamma kunde svenska, men det talades alltid finska hemma hos oss. Mormor var en riktig fennoman och kunde inte tåla att man använde "för-finskade" låneord, ren finska skulle det vara.

Jag var i femårsåldern när inbördeskriget började 1917. De häftiga slutstriderna mellan "de röda" och "de vita" rasade i Tammerfors, skyttelinjen gick längs Esplanaden, i riktning från norr till söder. Två av mina unga morbröder stupade i det kriget. Jag minns den skrämmande, tryckta stämningen hemma när man hängde upp mörka filter för fönstren och lyssnade på skottlossning och dunder av kanoner.

Det var mycket ont om mat. Folk åkte långa vägar till lantgårdar för att köpa lite livsmedel. Min far åkte spark en kall vinterdag över isen på sjön, cirka trettio km till en gård på landet för att köpa några liter mjölk. Det var natt när han kom tillbaka. Alla förnödenheter var på kort, men det hände alltför ofta att man blev utan sin ranson. Det fanns inte mat att dela ut.

Jag har ett minne från de första dagarna efter kriget, när striderna var slut. Jag gick med mamma och pappa på stan, gatorna var helt tomma och ödsliga och det var kusligt tyst. Många hus var i ruiner, och en död häst låg på gatan.

Efter kriget kom sjukdomar och epidemier. Min far fick "spanska sjukan", men klarade sig. Nyss hemkommen från sjukhus, ännu svag efter febern, fick han föra min mor till sjukhus: hon drabbades av difteri. Det måste ha varit i samma veva som jag fick scharlakansfeber och låg åtta veckor på lasarettet. Den tiden, före penicilinet, var det en mycket smittosam och fruktad sjukdom. Föräldrarna fick stå utanför på gården när de besökte mig, och tala med mig genom fönsterrutan. Som en mardröm minns jag "rökbastun", den tidens desinficeringsmedel. Alla som haft smittosam sjukdom, måste gå i rökbastun, gångkläderna skulle dit också. Bastun eldades glödhet och fylldes med något medel som utvecklade ett stickande os. Jag trodde att jag skulle kvävas. Lägenheterna "röktes" också.

Så småningom blev livet lättare efter krigets fasor och sjukdomar. Vid sju års ålder började jag i småskolan, som var en envåningsbyggnad av trä vid Esplanaden. Jag hade ungefär 1,5 km skolväg. Det var flickor och pojkar i samma klass, och vi hade världens raraste lärarinna. En flicka som kom till skolan lite senare, hade börjat i en skola i en annan stadsdel, och hon var så blyg att hon inte sade ett ord på fjorton dagar. När hennes familj flyttade fick hon byta skola, och inom två veckor i "våran skola" blev hon så livlig att hon hamnade snart i skamvrån!

I småskolan fick eleverna i tur och ordning, en vecka i taget, springa i korridoren vid lektionens slut med ringklockan och ringa till rast. Man kände sig viktig!

Efter två år i småskolan fick man börja i "stora skolan" eller folkskolan som var fyra-årig. Efter de fyra åren gick man genom två-årig fortsättningsskola. Om man ville till läroverk, gick man bara i två år i folkskolan.

"Storaskolan" gjorde skäl för namnet, det var en pampig fyraåringens stenbyggnad med stor grusplan framför. I den skolan satt inte flickor och pojkar tillsammans i klasserna, utan hade sina klassrum i var sin ände av byggnaden. Här fortsatte samma klockringningssystem som i småskolan. Vi hade samma lärare i så gott som alla ämnen, i min klass var det en medelålders lärarinna, som var mycket omtyckt. På handarbetslektionerna var det alltid högläsning, vi fick turas om att läsa några sidor i en bok. "Nils Holgerssons underbara resa" var en av de böcker vi läste.

Våra kunskaper betygsattes med siffror från 4 till 10. 4 var det lägsta, och om man hade en 4 i betyget vid vårterminens slut, hette det "villkorligt" och man måste läsa på under sommaren och avlägga prov och bli godkänd innan man flyttades över till nästa klass. Gjorde man inte det så fick man gå om samma klass, likaså om man hade två eller flera fyror i vårbetyget.

Jag var väldigt dålig i matematik, och efter andra året i folkskolan när jag skulle söka till läroverket, hade jag bara en femma i matematik. Men när jag gick till den nya skolan med mitt betyg så hade den femman ändrats till en sexa. Det hade min rara lärarinna gjort. Vid närmare eftertanke menade hon att mina kunskaper kanske ändå var värda en sexa och skrapade bort femman och skrev en sexa i stället. Sedan gick hon till läroverkets rektor och visade betyget och talade om det hela. Jag tror att hon talade med mina föräldrar också. Annars hade alla trott att jag hade gjort det själv.

Nå, jag klarade inträdesproven, men matematiken fick jag kämpa med fortfarande hela skoltiden.

Jag började i det sexåriga läroverket år 1924 och året därpå dog min mamma, som länge varit sjuklig, ibland var hon flera veckor i taget på sjukhus. Min pappa hade den tiden egen affär och urmakarverkstad som låg nära min skola, och alla skolans lärare blev hans kunder. Flera år efteråt sedan jag flyttat från Tammerfors, fick jag hälsningar från en och annan lärare.

Vi hade skoltid veckans alla dagar, även lördagar, mellan 9-14, med en längre 30 min. rast. Då sprang jag ofta till butiken och pappa.

Från första klass läste vi svenska, som vi hade fyra timmar i veckan. Grammatiken blev gundligt inpräntad. Jag hade lätt för svenskan, (kanske arv från mormor och mor) och som det senare visade sig, för andra språk också. Från andra klass läste vi tyska och från fjärde engelska. Nu hade jag något att kompensera matematiken med. Matematikläraren gjorde nog själv sitt ämne ännu svårare för många. Han var en sträng auktoritativ person med vitt ansikte, höknäsa och isblå ögon, och hade ett kallt ironiskt sätt mot eleverna. Vår lärare i religion var präst, han var också scoutledare och han var älskad av oss alla för sitt milda, toleranta och kamratliga sätt. Han var vår klassföreståndare och bjöd oss ibland hem till sig. En gång när skridskostjärnan Sonja Henie kom till Tammerfors, avbröt han religionslektionen och tog hela klassen ut till järnvägsstationen för att se på Sonja.

1926 eller-27 börjades det med skolbespisning. Vi fick gröt med mjölk. Under min skoltid förekom ingen annan mat, utom i skolköket, där vi hade tre veckotimmar.

Den tiden hade eleverna till uppgift att samla och pressa växter under somrarna. Man måste skaffa en press av trä, gråpapper och fint vitt papper, etiketter och klisterremсор. Första sommaren skulle vi pressa 25 växter, om jag minns rätt, och antalet ökades för varje sommar. Jag tror att det blev 225 växter till slut. Det var ganska arbetsamt, men jag tyckte om det, och det kändes aldrig alltför tungt. Men många avskydde det och för dem måste det ha varit en bedrövelse.

Vår rektor i skolan var en kvinna, en liten smärt brunögd person, sträng men rättvis och mycket respekterad. Hon undervisade oss i modersmål. Henne fick jag senare tacka för en stor ändring i mitt liv. Jag slutade skolan år 1930 när det rådde en världsomfattande depression och stor arbetslöshet, och då måste man ta vilket jobb som helst man kunde få. På det viset hamnade jag i en stad i östra Finland, och efter tre och ett halvt år där med slitsamt tråkigt arbete träffade jag min förra rektor av en slump. Det ledde till att hon skaffade mig ett arbete som riterska i Riihimäki Glasbruk, vars direktör bergsrådet K hon hade haft som sin elev.

I glasbruket arbetade jag i sammanlagt 14 år, först 7 år i Riihimäki och sedan 7 år i Köklaks, en filial i ett litet samhälle nära Helsingfors. Glasbruket hade cirka 1.500 anställda och var ett helt samhälle för sig, 2,5 km från Riihimäki-centrum, med egen skola och livsmedelsaffär, arbetarbostäder liknande dem i Gustavsberg och andra brukssamhällen och chefernas villor omgivna av lummiga trädgårdar, (cheferna var fyra bröder och endast en av dem var inte "glasman", han var lärare i skolan), och flera fabriksbyggnader. Den helautomatiska flasktillverkningen pågick i 3-skift och det brummade dygnet runt.

Sedan kom kriget 1939 på hösten. Det bildades en skyddskommitté av kontorspersonal och ordnades ett rum där vi samlades vid flyglarm. Vår prokurist som var lugn som en filbunke, satt i telefon och tog emot meddelanden från alarmcentrum: "30 bombplan från sydväst över Hangö mot Riihimäki". När ammunitionsfabriken 0,5 km ifrån oss meddelade från sitt utsiktstorn att bombplanen nätkades, skrev vår prokurist ned meddelandet i en bok med sin vackra handstil, utan brådska, och tryckte sedan på alarmknappen. Rummet var inget skyddsrum, så vi sprang ut och in i en angränsande skog. Vi hade vita kåpor av lakan på oss, för att inte synas i snön. Från berget i skogen såg vi flera gånger bränder i Riihimäki köping. Glasbruket fick inga skador, endast en gång visslade en bomb över oss som tryckte i snön, och splittrade en myckenhet träd 200-300 m bort. Vi sov ofta helt påklädda, det kom flyglarm varje månskensnatt. När de började bomba på dagarna också, fick vi lägga om vår arbetstid på kontoret. Vi började klockan sexton och slutade tjugo-tjugoett. Hela den kalla krigsvintern var det klara soliga dagar, och vi längtade efter mulen himmel och snöfall, då kom det inga bombplan.

Det blev alltmer ont om mat. Till skillnad från förra kriget fick man nu sina ransoner, men de var mycket små. Alla magrade, men annars var folk friskare än vanligt. Det förekom inte ens förkylningar.

År 1942 flyttade jag till glasbrukets filial i Köklaks, 2 mil sydväst från Helsingfors. Där var det 150 anställda, och vi kände oss nästan som en familj. Vi var fyra flickor som målade glas, fat och skålar, vaser och kannor, och senare också armaturglas. Kriget, det s k fortsättningskriget, pågick ända till hösten 1944. Det sista året bombades Helsingfors svårt, nätterna lystes upp

ända till Köklaks av ryssarnas lysbomber och eldsvådorna i stan. I september måste Finland överlämna Hangö och Porkkala-området till segraren, och invånarna måste skyndsamt evakueras därifrån. Frivilliga mobiliserades i Helsingfors och överallt att hjälpa till att bärga säd, ta upp potatis och allt som fanns kvar på åk-rarna. Alla som ville fick ledigt från sitt arbete, och tågen till Porkkala var överfulla av frivilliga. Jag var med i flera dagar, hamnade på en gård i Kyrkslätt och plockade potatis. Vi var 20 par som jobbade för allt vi var värda på den 200-åriga gårdens potatisland, men med tungt hjärta. Man sörjde med alla dem som måste lämna sina ägor och bosätta sig på en främmande plats.

Efter evakueringen började så tungt lastade ryska tåg rulla mot Porkkala. Järnvägen till Hangö gick genom Köklaks alldeles intill glasbruket, så vi såg alla kanoner och tankvagnar och byggnadsmaterial som fraktades dit. Småningom fick vi se ett högt utsiktstorn som byggdes där på "andra sidan". De finländare som ville resa till västra Finland till platser bortanför Porkkala-området, kunde få göra det, men de fick inte se något av det ryska området, utan det sattes luckor för alla kupéfönstren på Köklaks station, och byttes till ryskt lok med rysk personal. Militärklädda ryska män fick ofta vänta i timmar i Köklaks, och de brukade sitta ute vid stationen, spela dragspel eller munspel och sjunga, mestadels i stämmor.

1946 var det eldsvåda i glasbruket, och en del av byggnaden blev förstörd. Vi som arbetade där fick då flyttning till huvudfabriken i Riihimäki så länge som röjning och ombyggnad pågick. Efter ombyggnaden blev det mycket bättre än förut. Vi fick en stor ljus målarsal, uppsnyggt kontor och tvättrum med flera duschar, vilket vi hade saknat tidigare.

Snart hade vi ett 15-tal flickor som målade glas. Vi målade t ex stora runda takarmatur-skivor, vilka var mycket eftertraktade då. Allt målat glas brändes i glashyttans kylugn, och eftersom vi fick börja först när arbetet i hyttan var slut kl 16 så kunde det ta hela natten att få igenom allt, om vi hade målat mycket. Det blev mycket övertid, men var förstas tröttsamt. Men vi var ju många som kunde turas om.

Så småningom tycktes världen bli överfylld av målat glas, efterfrågan sjönk och ackordslönen ändrades till timlön. Många av flickorna slutade då och sökte sig till andra arbeten. En familj, mamma och två döttrar, som hade kommit från Kyrkslätt 1944 och arbetade i glasbruket, flyttade till Sverige 1949 och till slut till Gustavsberg. Jag hade lite kontakt med dem, och sommaren 1950 reste jag över på min semester och hälsade på dem. När jag var hemma i arbetet igen, kunde jag inte få Stockholm ur mina tankar, jag gick och längtade dit. Efter ett par månader skrev jag ett brev till Gustavsbergs Fabriker och frågade om jag kunde få arbete, och fick svar om en vecka. Jag var välkommen att börja den 1 november. Och så reste jag från Helsingfors en stormig höstdag med båt till Stockholm och när båten kommit en bit på väg, meddelades det i högtalaren att Sveriges konung Gustav V hade avlidit.

Så började jag då arbeta i Gustavsbergs Fabriker den 1 november 1950.

Harry Pettersson

FRAN SPRINGPOJKE TILL VERKMÄSTARE

Jag heter Harry Pettersson och är född i Gustavsberg 1910-01-31. Min mor var född i Karlslunda i Småland 1884 och kom hit till Gustavsberg 1905. Min far var född i Torsås församling i Småland och kom också till Gustavsberg 1905.

Vi är två bröder. Min äldre bror är född i Gröneborg och jag i Kullen nr 2 i ett enkelrum där vi bodde fyra personer. Där fanns en järnspis. På den lagades maten och den var också den enda värmekällan. När jag var ganska liten, möjligen ett par år flyttade vi till Mariagatan 1.

På Mariagatan hade vi många grannar som jag minns. Fredrikssons hade flera barn, fyra stycken, de var äldre än vi, de jobbade redan. Maria på målarsalen, Oskar på snickarverkstaden och Erik i glattugnen, Arvid jobbade i smedjan. När pappa Fredriksson kom hem från sin nattvaktsyssla, han kom hem så där halv sex-sex, så åkte alla familjens skor ut och så ställde han sig och putsade hela familjens skor och sina stövlar. Sen stod de där i parad alla de nypolerade skorna. Den synen glömmar jag aldrig hur de stod där på trappan och allteftersom barnen hade tvättat och klätt på sig, så tog dom på sig de där nyputsade skorna och var snygga och fina. Ja, dom var alltid propra och fina Fredrikssons, alla minns väl Maria och hennes välondulerade hår.

Vi grabbar rullade tunnband på den tiden och var väl inte alltid så försiktiga, vi rullade över stenar och ner i gropar, så dom gick ofta av. Men då hade vi det så särskilt bra med de här grannarna Fredrikssons, så vi kunde bara hänga upp våra trasiga tunnband på en krok utanför deras dörr. Då visste vi att Fredriksson tog med dom till smedjan och lödde ihop dom igen och vi kunde hämta tunnbanden hela och användbara från samma spik igen.

Sen minns jag en annan familj som bodde i samma farstu, som hette Brink. Det var en gammal farbror, jag tror han jobbade i kokmakeriet, dom hade bl a en son som hette Harald. Han var väldigt duktig att sjunga och tog sånglektioner, han sökte in i Operakören också men kom inte in, dom hade för många liknande röster.

Det fanns ett avloppsdike därborta vid Ingarögatan, där all otrevlig slask från fastigheterna fick rinna ut. Jag skulle hoppa över det där diket en dag och det lyckades inte bättre än att jag plumsade i förstås och kom hem och luktade någonting förskräckligt. Då mötte jag fru Brink i farstun. Hon var ju klädd som dom brukade på den tiden i lång svepande kjol och när hon fick se mej undrade hon ju var jag hade varit. Jag talade om det och hon sprang in under trappan och hämtade en gammal säck och började gnida mig med den, men hon gned ju bara in smörjan ännu värre, men hon menade väl stackarn. Så minns jag att det blev ett inte så gott förhållande mellan henne och hennes man så en dag gick han upp i vedbon och hängde sig.

(Det minns också Oscar A som var arbetskamrat med Brink). Det spred sig ett rykte att han hängde däruppe i vedbon och då kunde jag inte hålla mig; utan jag sprang dit och tittade och det skulle jag inte ha gjort, sen drömde jag ju om det lång tid efteråt.

I skolan började jag 1917. Det fanns bara en skola i samhället då, Ekedalsskolan. Jag började för en lärarinna som hette Judith Holmgren. Hos henne gick jag ett år innan klassen delades och jag fick gå för fröken Johansson. Där gick jag också ett år och sedan kom jag upp i folkskolan och fick en lärarinna som hette Anna Andersson. I folkskolan gick vi fyra år så den sammanlagda skolgången var alltså sex år. Sedermera fick vi en fortsättningsskola på sex veckor, som lärare där hade vi en som hette Nordhagen och var från Boo. Vi fick lära oss en del samhällskunskap, skriva postanvisningar, blanketter av olika slag och andra praktiska saker och den skoltiden minns man med särskild glädje för den tyckte man att man hade en del praktisk nytta av.

Ja, sen man slutat skolan var det bara att börja arbeta. Det var inte med någon större förtjusning man började i fabriken inte. Jag fick börja som springpojke då i formverkstäderna och det medförde dammigt jobb och det betydde silikos och det var mina föräldrar väldigt rädda för, så de utverkade att jag fick börja i trädgårdsarbete. Jag fick börja borta i Farstaviken hos hovjägmästare Odelberg i hans trädgård. Han hade då en trädgårdsmästare som hette Svensson.

Där hade jag redan varit och arbetat på sommarloven i två år och där jobbade jag även skoltiden ända fram till mitten av oktober. Då slutade jag skolan klockan ett, skyndade mig hem och bytte kläder och gick till Farsta och jobbade tills det var mörkt på kvällen. På hösten fick jag ta upp morötter, palsternackor och skörda vitkål och sånt där att lägga i källare. I mitten av oktober var arbetet slut och skönt var det, då hade jag bara skolarbetet att ägna mig åt.

Så när skoltiden var slut och det blev fråga om stadigt jobb, så frågade Odelberg (hovjägmästaren) - vad vill du göra då, vill du börja där uppe, sa han och pekade på Farsta trädgård. Och en annan var ju blyg och försynt, så jag sa ja. - Gå dit på måndag då, sa han.

Ja, då gick jag till Farsta Trädgård och där hade dom en liten rund, trevlig trädgårdsmästare som hette Andersson. Han kallades

för Purjo förstås, det kallades alla trädgårdsmästare på den tiden. Då började jag arbeta där och det gjorde jag med glädje för i de där växthusen fanns det persikor och vindruvor. Jag minns med tillfredsställelse hur jag fick gå in och spruta de där persikoträden om sommaren. Under träden hade lagts en matta av träull och där föll dom mogna persikorna ner och man kunde inte annat än att smaka på dom och det måste jag medge att jag hade svårt för dom där persikorna man kan köpa på Hötorget eller i Konsum. Det blir ju aldrig detsamma som med dom där persikorna i Farsta Trädgård. Dom var ju så mogna att man bara drog av skalen och saften rann när man stack dom i munnen, dom var gudomligt härliga. Såna får man aldrig äta maken till har jag förstätt och likadant var det med druvorna.

Jag minns vi hade en gammal glasmästare i Gustavsberg, som hette Nordström. Den här Nordström fick komma till Farsta och laga växthusen på eftersommaren så det skulle vara tätt och bra på vintern. Nordström var gammal och lite ovig så han utverkade att jag fick följa med honom och bära stegar och så vidare och hjälpa till och laga fönster och då sa han en gång - Tänk om jag kunde få en sån där härlig vindruvsklase en gång att ta hem till min fru. Då tänkte jag att det var väl inte värre än att jag sticker in en hand och tar en sådan där klase, så det gjorde jag och han fick den med sig hem i sin unicabox, minns jag, och sen sa Nordström dagen därpå - Du må tro att mor blev glad i går kväll när hon fick smaka på de fina vindruvorna.

Ja, där jobbade jag sen några år, eldade pannor i växthusen och donade och pysslade. Till slut hamnade jag på Farsta Udde. En dotter till gamle Odelberg bodde där som hette Maria Bennich och hon skulle kallas hennes nåd. En dag när hon kom ner i trädgården sa Andersson till henne - Nu ska jag tala om för hennes nåd va hon fått för trädgårdsdräng, de e den här Harry, som står här, vi var tvungna å skicka hit honom för den andre blev sjuk. - Jaha, sa hennes nåd, jag får säga det, är det han som skött pannan så har han gjort det bra, för min gamla mor, som bor på Drottninggatar har varit ute hos mig en vecka och hon tyckte att det var så varmt och skönt om morgnarna när hon steg upp.

Familjen hade trädgård och terrass också. Det kom en herre dit som hette Sven Löfbom, han skulle hjälpa till med nyanläggningar och sådant.

Jag trivdes inte särskilt väl med det jobbet, man var väldigt stängd måste jag säga, jag fick gå dit både lördag- och söndagkvällar. Inte nog med det, jag fick gå dit söndag morgon också och lägga i pannan och sen klockan två på dagen och sedan på kvällen för att värmen skulle hålla sig över natten. Min företrädare hade haft fem kronor extra i månaden för den här passningen men det tyckte jag var väldigt dåligt betalt förstås och klagade för Löfbom.

- Jag ska tala med hennes nåd jag, sa han. Efteråt kom hennes nåd till mig och sa - Ni får tio kronor i månaden, om ni sköter om det där. Det var ju ingen dålig löneförhöjning, hundra procent, och jag fortsatte att jobba där ett par år.

Men så hade jag oturen att vid 18 års ålder göra illa ett knä och fick ligga hemma i ett och ett halvt år. Jag hade ramlat omkull på isen och knät gick ur led. Vi hade en doktor här då som hette Berntsson och han sa - Jag ska skicka hem syster Rut till er så får hon spjåla benet. Och det gjorde hon. Hon bodde på Villagatan då. Jag skulle ligga hemma i tre veckor och sen for jag upp till doktorn igen men benet var lika svullet och då sa han, att jag skulle fortsätta med spjålan, men att han nästa gång skulle komma hem till mig. Det gjorde han och den gången hade svullnaden gått ner och då sa han att det nu var bra och att jag fick gå upp. Det gjorde jag och efter en timme var det lika svullet och tjockt igen. Men till slut ilsknade jag till, satte mig på cykeln och trampade med ett ben till doktor Berntsson och sa - Nu vill jag ha remiss och åka till ett sjukhus, jag kan ju inte ligga här månad efter månad.

Ja, det förstod han så jag fick min remiss och fick åka till Serafimern och dom röntgade både det friska och det sjuka benet för dom misstänkte att det var tuberkler, så dom undersökte blodet och stod i men det var det inte. Sen skickade dom mig till Vanförestalten, som låg på Grev Thuregatan då och dom sa, att dom skulle gipsa mig och det gjorde dom från låret och ner till vristen. Så låg jag hemma i tre veckor och när jag kom tillbaka dit, så sa de - Det här var ett svårt fall, ni får fara hem och vänta tre veckor till. När jag efter det kom tillbaka så hade jag under den långa tiden som gått inte haft någon led på det knät, men då klippte dom i alla fall bort gipsen och benet var så smalt så smalt och låret inte grövre än handleden, muskulaturen hade försvunnit. - Nu skickar vi er till Serafimern, sa de.

Där var det två sjukgymnaster, två flickor, som tog hand om mig och smorde in benet i vaselin och masserade och stod i och där gick jag i fyra månaders tid. Varje dag gick jag in till hovjägmästaren på fabrikskontoret och fick fribiljetter till båten och for till sjukhuset och det tog hela dagen.

Flickorna på Serafimern, dom var duktiga och envisa och jo då, när jag kom ut märkte jag att jag hade lite led i benet, men när jag gått en halvtimme så hade brosket liksom satt sig i leden igen och det var stunt, men så där undan för undan så fick dom upp leden så det blev riktigt bra, jag blev nöjd faktiskt. Sen sa de att jag måste ha ett stillasittande arbete så jag gick in på fabrikskontoret och sa att jag tyvärr inte kunde jobba i trädgården längre med det här benet.

- Var har ni jobbat då, frågade kassör Hellström
- I Farsta, sa jag och då sa han att det var bäst att jag talade med hovjägmästaren, som satt i rummet innanför.

- Jaså, är det du, sa hovjägmästaren, hur är det med dig då?
- Jodå det är bättre sa jag, nu kan jag börja arbeta igen, men jag måste ha ett stillasittande arbete. - Ja, det får vi väl ordna då, sa han och så hamnade jag på dekorationsavdelningen.

Sen blev det dåligt med arbete och jag blev skickad ner till ugnarna, dom elektriska och där var jag brännare. Vi fick arbeta treskift och det skulle vara två man på varje skift. Men så skulle där rationaliseras och då skulle det bara vara en man på skiftet

och då blev jag utskickad till befallningsman Johansson. Jag hade den oturen att just den dagen var en kolångare på väg in, en stor kolångare som fabriken själv ägde och som gick med kol mellan England och Gustavsberg. Den skulle lossas här nere. När vi kom ner till kajen, så säger befallningsman - Gå ner till karlen där borta och ner i lastrummet. Den karlen var ingen mindre än Pip-Kalle borta i Skogsbo.

Då var alla skogsarbetare och andra kallade för att lossa kolångaren så fort som möjligt. Dom där gubbarna var vana vid det där jobbet så dom tog dom små baskrarna som fanns och lämnade dom stora åt mig. Det var jättestora korgar och jag jobbade och slet, förstod inte bättre, men så äntligen var den där kolångaren i alla fall lossad och den gick ut igen, men jag hann inte vända ryggen till förrän det kom in en stor lerbåt istället och det var bara att kolsvart som jag var, gå ner i lerbåten och bli vit ovanpå svärtan.

Sen hamnade jag på en lastbil med Gunnar Enberg och vi körde grus från Södersved in till Gustavsberg och det var skapligt och sen blev det då småningom bättre i industrin och vi kom in där på dekoravdelningen igen. Då hände det att Johan Hellqvist blev sjuk, han var förman då, tidigare gravör, och då blev jag ersättare för Johan. Sedan blev det arbetsbyrån här nere hos Möller, ingenjör Fredrik Möller, som kom från gummifabriken i Helsingborg och han kände inte till slamhuset eller visste var tyska krossen var, så han behövde någon som följde med honom från början, så då fick jag börja med det. Hos Möller var jag sen en tre, fyra år innan jag kom till konstavdelningen 1947, där jag slutade som verkmästare vid min pensionering.

(Ytterligare skolminnen) Harry berättar om Anna Andersson.

Det var en rolig tant. Vi fick inte ha mer än tre fel på en rättsskrivning, för då fick vi skriva om. Råkade vi skriva liten bokstav efter punkt så var det också en anledning till att skriva om. Jag hade väl tur och klarade mig för det mesta, men så en gång så hände det. Jag hade fått tre fel. Jag tror att på två ställen hade jag skrivit liten bokstav efter punkt. - Å här är den, sa fröken Andersson högt och med eftertryck, som har utmärkt sig ordentligt idag, och så satt hon så stöddigt, hon var en bastant typ den där Anna Andersson. En riktig Selma Lagerlöfs typ, med stort uppsatt burrikt hår med knut i nacken med några stora benkammar instuckna här och där och hon hade hög byst och hög kråskrage med brosch och klocka med lång kedja och där satt hon och sa:

- Han heter Harry Pettersson och nu skriver han om det här tre gånger, varsågod. Och så dängde hon skrivboken i katedern och jag som satt längst fram gick och tog boken och slängde den på bänken så bladen flög. Men det skulle jag aldrig ha gjort för Anderssonskan hoppade ner och började klippa till mig och inte lite heller och sen gick hon upp på katedern igen och drog ut lådan med journalen och skrev och sa - Det blir B i uppförande det. Och det fick jag det året.

Dom utnyttjade en allt väldigt dom där lärarna. Jag minns fröken Blombergson hon hade en trädgård, där vi pojkar måste hjälpa till. Grabbar i tolv tretton års ålder kan vara ganska kraftiga och det var bara att ta en hink och gå ut på åkrar och ängar där korna gått i vall och samla upp kogödsel och sen gräva ner det i trädgårdslanden och plantera rosor och jordgubbar.

Anna Andersson var liksom föreståndare för skolan, som en överlärare, till och med Lagerström fick stryka på foten för henne och hovjägmästaren var ordförande i skolstyrelsen. Han gjorde av tradition ett besök i skolan varje år och då gick han naturligtvis till Anna Anderssons klass och vi var väldigt instruerade då förstås om hur vi skulle uppföra oss. Vi skulle resa oss när han kom in och bocka och niga och sen stå givakt och hon var väldigt irriterad, rödblommig och nervös när han kom. Hon var heltänd vid de tillfällena.

Hon hade en del förmåner, direktör Östlund hade en trädgård nere mot Stockholmsvägen och där var såna fina bergamottepäron och äpplen. På höstarna skulle vi ner och plocka där åt henne. Det var jag och Sven Wiberg, Astrid Mattsman, Elna Magnusson och några flickor till och vi plockade en klädkorg full med frukt och sen skulle Sven och jag bära den över skolgården.

Det är klart att gå över en skolgård med en sån massa ungar med en klädkorg full med äpplen och päron det är inte så lyckat. Ungarna kom som hökar och snappade åt sig och det var väl bara hälften kvar när vi kom till skolan och satte ned korgen i slöjdsalen.

Efter en stund kom Anna Andersson och undrade varför det var så lite i korgen. Hon kallade ut oss i korridoren. Vi sa som det var att vi inte kunnat klara korgen för ungarna på skolgården. Vilka ungar frågade hon då men det kunde vi inte svara på det var ju 300 ungar på den skolgården.

- Får jag titta i era väskor, sa hon då. Ja, det fick hon göra men jag som arbetade i trädgården på Farsta, jag hade äpplen däriifrån i väskan. När hon fick se dom äpplena så fick jag en hurril så jag åkte in i kaminen och sen skulle hon ge sig på mig igen, men då var det jag som tryckte upp henne mot väggen och sa, att det var mina äpplen och att jag hade fått dom på Farsta, och tänk hon blev riktigt generad och det var nästan som om hon skulle be om ursäkt, men det gjorde hon förstås inte

Ebba Ahlqvist

JAG HAR BOTT I HAGA SEDAN 1899

Jag föddes i Haga den 27 oktober 1899. Min far var född den 7 februari 1851 och min mor den 1 juni 1854. Familjen hade åtta barn varav alla utom en var födda i huset Haga. Haga byggdes 1878 och var ett så kallat Värmdögatshus. Min far och mor tillhörde de första hyresgästerna i huset och jag bor fortfarande kvar där.

Min far, Albert Richard Pettersson, kom från Motala verkstad, som byggde Gustafsberg II. När båten levererades till Gustavsberg följde Albert med som maskinist. Han tjänstgjorde sedan på olika Gustavsbergsbåtar under hela sin livstid. Albert Pettersson dog 1924.

1902 kom min äldre syster med sin man, Josef Ekberg, flyttande till Haga och de fick barnen Börje och Ires.

Av hyresgästerna på övre botten minns jag särskilt systrarna Selma och Alma Larsson, den förra gift Atherton. John Atherton, Selmas man var son till en av de inflyttade engelska arbetarna. Selmas öde blev tragiskt. Hon förlorade inom loppet av fjorton dagar hela sin familj, mannen och tre barn. John i tuberkulos och de tre barnen i difteri.

Selma fick därefter börja som ledare på målarsalen och senare blev hon föreståndare för fabriken utställning på Regeringsgatan. Där arbetade hon till 1923.

När jag var fyra år kom prins Carl och prinsessan Ingeborg på besök till Gustavsberg. Prinsparet ville också se en lägenhet och magister Lagerström, som visade dem runt i samhället förde dem in till oss i Haga. Där stod mamma och tvättade och prinsessan sade att hon kunde vara glad, som hade sin mor i närheten, hon Ingeborg hade sin mor i Danmark. När hon gick, klappade hon mig på huvudet och berättade att hon hade en lika gammal flicka.

I min barndom och ungdom var inte vägen så hårt trafikerad som nu. Jag minns att det kom ett lass smågrisar, som såldes till hugade spekulanter bland familjerna. Det var magister Lagerström som skötte försäljningen. Han och mina föräldrar hade sina grisar vid "Bonneberget".

När jag var barn satt Hagas invånare utanför huset om sommarkvällarna och umgicks och såg på dem som promenerade förbi. Vi ungar älskade att springa runt och lyssna på dom vuxna. Herrskapen Lutteman och Blomqvist gick förbi på sina kvällspromenader och de lär ha tyckt att det var förskräckligt att passera Haga.

Jag började skolan i Ekedal 1906, nuvarande gröna byggnaden, och min lärarinna hette fröken Mitchell. Hon hade småskolans två klasser och folkskolans första klass. I folkskolans tre sista klasser hade jag fröken Blombergsson och direktör Östlund.

I fortsättningsskola fick jag aldrig gå. Jag fick en blindtarmsinflammation och låg sjuk fem veckor på sjukhus i stan och var rätt klen efteråt. Det var inte nådigt att bli sjuk i Gustavsberg då. Jag fick ligga på båten i över två timmar innan vi kom fram till stan. Sen var jag så sjuk att de skickade bud till mina föräldrar. De fick hyra en släde på Vårdshuset och åka över Baggen till Saltsjöbaden, där de fick ta tåget till stan. Nu var jag så svag efter sjukdomen så jag skulle få vara hemma och hjälpa till. Jag passade också min systers barn så jag var en sjutton - arton år innan jag började på fabriken och det var en särskild historia.

Odelbergarna förde ett hårt regemente i Gustavsberg. Min syster och jag skulle gå till skogen och plocka liljekonvalj och min mamma följde med oss på vägen. Men vid dikeskanterna låg lite ris och pinnar och mamma plockade upp dem i förkläd och sa att hon gärna ville ha med dem hem att elda med och att vi kunde gå och plocka blommor så väntade hon på oss vid vägen. Under tiden som mamma väntade kom löjtnant Odelberg ridande och stannade och frågade vad mamma hade i förkläd. Mamma svarade att det var lite pinnar som hon hittat vid dikeskanten. Då befallde han henne att lägga tillbaka pinnarna för det var förbjudet att plocka. Så red han iväg, men mamma behöll pinnarna i förkläd, hon tyckte inte att det kunde vara förbjudet att plocka pinnar som bara låg och skräpade. Men Odelberg kom ridande tillbaka och fick se att mamma inte gjort som han sagt och han var inte nådig, när hon fortfarande vägrade att kasta pinnarna.

Dagen efter blev pappa inkallad på kontoret och beordrad att flytta med sin familj till Mariagatan. Det var straffet för mammas uppstudsighet. Men vi vägrade att flytta och Josef Ekberg, som var gift med min syster och bodde i samma hus och en kommissarie gift med min syster Elin. Maria, som vi kände, skrev ett brev till brukspatron om detta och vi slapp flytta från Haga. Däremot blev det bestämt att jag skulle ner till fabriken och jobba. Att plocka pinnar till eldning blev sedan tillåtet.

Jag fick börja i rågodsmagasinet och arbetade från sex på morron till sex på kvällen men där behövde jag bara arbeta i några månader. Sen kom jag upp till nya verkstan och putsade hos Alfred Wadström. Så småningom fick jag flytta till gumman Granberg, som gjöt benporslin, där var också Lilly Fredblad. Vi var då i vattkvarn och när gumman dog var Lilly och jag kvar där tills dom rev vattkvarn och vi fick flytta över till parianverkstaden. Där arbetade jag till 1939 när vi skulle flytta till den nya sanitetsfabriken. Det tyckte inte jag var så trevligt så då valde jag att sluta och bli hemmafru ett tag.

När pappa hade dött 1925 gifte jag mig med John Ahlqvist, som var styrman på Gustafsberg V.

Jag var hemma till 1947 då jag blev ciceron på fabriken och det trivdes jag bra med och jag var ciceron till 1970.

Det var rätt många historier man hörde som barn. Jag minns hur de äldre berättade om en kvinna, som köpt ett sidetyg till en blus i Uppköpsföreningen. Hon fick det som vanligt uppskrivet i Bolagsboken. När sedan Hilma Odelberg gick igenom böckerna så såg hon det och kvinnan fick en anmärkning för att hon köpt ett så dyrt tyg. Så dyrbara varor fick man inte inhandla.

Clary Lindholm

JAG SKALL FÖRSÖKA, HAR VARIT MITT VALSPRÅK

Jag föddes i Klara i Stockholm den 28 augusti 1903, i ett Klara-kvarter som låg ända nere vid Klara sjö, som revs på 30-talet. Min far hette Isak Lindberg. Hans namn var ursprungligen Johansson men under värnplikten bestämde befälet att Isak skulle byta till Lindberg eftersom det fanns för många Johansson bland de inryckta. Han var född den 25 december 1869 och Isak var tvillingbror till Jakob. Min mamma hette Elin Eriksson och kom från Sörmland, Lagmansö gård där hennes far var fårherde. Hon var född den 19 april 1874.

Min mor blev änka och vi blev faderlösa redan under det första året som jag gick i realskolan. En dag när jag gick hem till frukosten, vi skulle ha gymnastikuppvisning den dagen och jag ville inte vara med, så mötte jag mamma på Kungsgatan, hon sa:

- Gå hem och se till småsyskonen, pappa har blivit överkörd och jag måste gå till sjukhuset.

Jag gick hem och grät och funderade över hur det var. Ja och så gick det 14 dagar och pappa låg kvar på sjukhuset men så dog han från mamma och åtta barn. Hon var förtvivlad och vi kläddes alla i svart och var med på begravningen i ett gravkor på Klara kyrkogård. Pappa var obducerad och jag minns än idag hur det såg ut där han låg. Han var nästan svart i ansiktet med en djup skåra i pannan där hjässbenet hade åkt ner.

- Du får sluta realskolan, sa mamma, vi har inte medel, det går bar inte

Det fanns inga försäkringar på den tiden. Riksförsäkringsanstalt fanns och från den fick hon några kronor i månaden till den stora familjen. Hon fick vända sig till fattigvården till och med till begravningen. Jag har just nu, när jag gått igenom vårt gamla hem, efter en systers död, hittat ett papper där min mamma har fått skriva på att hon saknade medel till begravningen. Det var alltså rena fattigdomen som väntade oss. De av mina syskon som ännu gick i folkskolan, fick gå i bespisningen för fattiga barn och på fritiden i arbetsstugan. Det hade vi fått göra tidigare också. Där fick vi sy och sticka till försäljningar.

Jag trodde förstås att jag gått min första och sista termin i realskolan, men rektor Hanna Granlund var en godhjärtad människa. Häftig var hon, det var ofta slagsmål i klassen, men hon var hjälpsam. Hon talade med mamma, som ju inte kunde se någon utväg men fru Granlund lovade hjälpa mig så långt hon förmådde. Jag tror att jag fick låna 300 kronor av henne, men kvittot på det rev hon sönder när jag hade tagit men examen. Hon hade fått veta att pappa som expressarbetare hade arbetat för generalkonsuln på Strandvägen. Till honom gick hon på besök och pratade om min belägenhet och han lovade att hjälpa mig fram till en examen. Jag skulle gå upp till honom när jag behövde pengar till böcker och annat. Ja och det gjorde jag och det kändes fruktansvärt. Visst var det fint att få sitta i hans stiliga våning och dricka kaffe med honom och han tyckte att det såg mycket fint ut när jag så småningom kom med seminariemössan på mig. Jag våndades varje gång jag måste be om hjälp. Det var vanligast att jag fick 50 kronor åt gången men även 100 ibland. Jag fick också behovsprövat bidrag under seminarietiden och hur det var så klarade jag mig igenom. Troligen ambition, för en annan lärarinna som jag hade haft i skolan hade sagt till några av mina släktingar att hon blir aldrig lärarinna, hon är inte så intelligent. Nå, det tog jag med knusende ro och jobbade vidare mot mitt mål. Jag har alltid tänkt att man måste jobba på och göra så gott man kan. Mitt valspråk har alltid varit:

- Jag skall försöka!

Jag gick inte hela realskolan utan hoppade över ett år. Jag prövade in på seminariet utan att min rektor visste om det och jag var så rädd att jag darrade när jag skulle gå upp till henne och tala om att jag hade kommit in. Men hon log så gott, att jag aldrig kunde tro att "Ekan" som vi kallade henne kunde le så gott. (Hon var en stor kulturpersonlighet på den tiden). Nu sa hon att hon tyckte att det var bra gjort. Bland 84 sökande hade 30 kommit in. Glad och lycklig gick jag hem och på hösten började jag på seminariet. Jag får säga att jag inte vet vad som hjälpte mig igenom den här tiden. Jag våndades, jag hade svårt bland annat med att skriva uppsatser och jobbigt hade jag men det var ingen som var elak mot mig. Nog fick jag dåliga betyg ibland men slutbetyget blev riktigt skapligt i alla fall.

Våren 1925 tog jag min examen och då gick jag upp till min kära Hanna Granlund och visade upp mitt betyg och hon tog med mig till överläraren i Klara folkskola där jag hade gått och han sa:

- Den där flickan, ska hon vara lärarinna?

Fru Granlund sa åt mig, att lägga in en ansökan till Stockholm och jag lydde henne. Efter några dagar ringde rektorn på seminariet och sa att de hade ringt utifrån Gustavsberg att det fanns en plats ledig för en lärarinna på Norra Lagnö. "De behövde en allvarsstadig lärarinna för det hade de haft förut". Rektor Sörensen kallade upp mig och la bort titlarna med mig och sa att nu hade hon en plats åt mig och jag blev glad. Tänk att få komma ifrån Stockholm och ut på landet. Ah vad härligt att få sköta sig själv, det tyckte jag var fint.

En augustidag kom jag till Lagnö i sällskap med min mamma. Skolan var en b3-skola, det betyder att det bara var intagning vartannat år. Det ena året fick jag ha klasserna 1, 3 och 5 och nästa år 2, 4 och 6 men så hände det ofta att det kom nyinflyttade barn och då måste jag försöka passa in dem där det gick. Det var i medeltal 20 barn i skolan uppdelade på 3 klasser och det gällde att hålla arbete åt alla, ibland kunde vi arbeta tillsammans. Skolmaterial fanns knappt och inget bibliotek. De enda böckerna som fanns var Folkskolans Läsebok och några biblar. Väggarna i skol-salen var klädda med liggande, spåntade bräder, svarta av sot ifrån kaminen, där hängde tavlor med Gustav V och hans drottning Viktoria, någon soldat och så "Jesus välsignar barnen".

Ingaröprästen, dr Vanngård kom till Gustavsberg 1927 - 1928 som vicepastor och när han kom ut till Lagnö på examen så sa han, att de där tavlorna borde nog komma bort.

Glad var jag och tog ner tavlorna och målade dit vad jag ville eller hittade roligare bilder att sätta upp.

Gardiner för fönstren fick jag inte från början. Tio dagar efter min ankomst till skolan kom skolstyrelsen ut för att höra mig och mina klasser. De var nog en tio stycken med Odelberg själv i spetsen, fru Bennich var med och Anna Andersson, som var tillsynslärare, hon sa till mig när de andra gick runt och tittade:

- Passa på om det är något som fröken Lindberg önskar sig nu, för sedan blir det nog inte så mycket.

- Ja, sa jag, jag skulle gärna vilja ha gardiner för fönstren.
- Nej, det går inte, fick jag till svar, för det har vi inte i Gustavsberg.

Jaha, tänkte jag, då syr jag mina gardiner själv och jag köpte tapetserarväv och den fick gula kanter och samma för våra enkla lampor.

Första året jag var i Lagnö skola så hade vi fotogenlampor men året efter fick vi elektriskt ljus. När vi hade fotogen fick vi sluta klockan ett medan vid såg utan lampor.

Ja, mitt första skolstyrelsebesök klarade jag av bra och så småningom fick vi mera skolmaterial. Vi fick bland annat en apparat i tamburen som man kunde fylla med vatten och sen hämta vad man behövde ur en kran men man fick se till att tömma den om kvällen på vintern, annars frös vattnet till is.

Jag hade en yngre syster som bodde hos mig och hon hjälpte mig att elda i kaminen och att städa skolan och så fick hon arbete i telefonväxeln i Lagnö, hon skötte också hushållet för mig så jag hade väldigt fina dagar.

Arbetet i skolan tog naturligtvis sin tid man måste planera ordentligt så att alla barnen varje dag hade sysselsättning.

På kvällen hade vi också lite nöjen, vi kunde hälsa på våra grannar vid Lagnö gård, Ahlgrens med flera och så gick vi båda ner till bryggan och mötte båten och hämtade tidningen. Inte förrän 1938 kom en buss till Lagnö.

1936 kom Harald Lindholm till Lagnö som filialföreståndare för Konsumbutiken och det dröjde inte länge förrän han hade startat en kooperativ cirkel. Den hölls i skolan och resultatet av den blev att vi kom tillsammans och vi vigdes på nyårsdagen 1938.

Vi flyttade in i Konsumhuset för den lägenheten var bättre än den jag hade i skolan.

1940 tog skolbarnen slut på Lagnö, det fanns bara nio barn kvar och då ordnades det med skolskjuts till Gustavsberg och jag efterträdde Berta Jansson, som lämnat en tredjeklass som jag tog över. Det var om mina första år som lärare.

Helga Bergvall

JAG BAKADE BRÖD AT JAKTHUNDARNA

Jag föddes den 1 april 1888 i Håknahult i Bergs socken, Kronobergs län. Min far, Jonas Persson var född i Holma, Bergs socken 1854 och min mor samma år den 9 november i Håknahult.

Mina föräldrar var lantbrukare i Håknahult, men sålde sin gård där 1900 och arrenderade en större gård i Aneboda socken.

Jag kom till Gustavsberg som nygift. Min man var skogvaktaren Carl Bergvall, också han var smålänning. Vi fick bo i det lilla huset i Mossen och där bodde vi i 47 år. Jag fick som ung gå igenom en hushålls- och en sjukvårdskurs och den senare fick jag god nytta av i Gustavsberg. I det större grannhuset i Mossen bodde på den tiden upp till sex-sju familjer, alla trångbodda, alla mycket fattiga. Hur fattiga de var kan ingen föreställa sig idag. De kom i regel från andra Bruk helt utblottade, de ägde inte ens det nödvändigaste.

En barnaföderska minns jag särskilt väl som jag fick hjälpa. Det var första världskriget. När kvinnan skulle föda måste det budas efter barnmorska. Det fanns ingen telefon utan Söderling fick säga till i stallet på morgonen. Det tog många dryga timmar innan barnmorskan kom. Jag fick rycka in och värkarna blev svåra. När de var som tätast gick sängen sönder under kvinnan, den var så dålig att den inte höll för spänntagen.

Vatten måste bäras in uppför den steniga backen. Mossens brunn som vi själva grävt, sinade ofta och då fick vi bära vatten från Plantskolan, som låg 500 meter bort.

Det större huset i Mossen, hyste utom de sju familjerna, en tvättstuga och en bagarstuga. I den bagarstugan bakade jag bröd till jakthundarna. Jag minns väl Odelbergarnas berömda jakter med kungligt deltagande, som min man fick hjälpa till med. Själva var jag inte engagerad på annat sätt, än att jag måste ha hovmarskalken Rudbecks skogvaktare inneboende under jaktdagarna.

Man fick höra en och annan historia och många handlade om Odelbergarna.

En kolångare hade kommit in med kol och efter lossningen tog sig en av arbetarna det orådet att bada i viken framför slottet. Det behövdes sannerligen ett bad efter den hanteringen. Brukspatron fick se det där och kom ut myndig och karsk och befallde honom att genast gå bort men arbetaren brydde sig inte om det.

Då hotade brukspatron med att han skulle kalla på länsman.

- Kan man lita på det, frågade mannen lugnt och fortsatte att bada. Då gick Odelberg.

Vid åtta års ålder började jag i skolan. Jag hade 7 km att gå över stock och sten, över gårdesgårdar och diken, riktig väg fanns inte. Skolgången varade fyra år. Skolämnena var de vanliga och i skolan gick vi varje dag utom lördagarna, då vår lärarinna var upptagen av så kallat lördagsförhör med äldre elever.

Vi elever städade skolsalen själva, två och två efter skolan. Elda behövde inte eleverna men däremot bära in vatten. Vår skolfrukost hade vi med oss, en butelj med mjölk och smörgåsar. I småskolan hade vi samma lärarinna hela tiden. Jag minns att min syster och jag hade ett skolkort, som båda var med på, men när en sämre lottad kamrat kom hem till oss, hon hade inte haft råd att köpa skolkortet, då sa mamma att hon skulle ha det, för hennes flickor hade ju redan sett det.

I folkskolan hade vi en manlig lärare som hette Valdengren. Fortsättningskolan blev inte lång för mig, för efter fjorton dagar förfrös jag båda mina hälar och kunde inte gå där vidare.

Att jag började skolan så sent som vid åtta års ålder orsakades av att jag behövdes hemma för passning av småsyskon. Jag måste vänta tills min äldre syster kunde stanna hemma.

Jag fick senare gå fyra månaders folkhögskolekurs.

Oscar Andersson

EN RIKTIG "GUSTAVSBERGS-TILLBRINGARE"

Jag är född i Gustavsberg den 28 september 1897 och gick i skolan här och har blivit här hela livet. Jag är vad man kan kalla en riktig "Gustavsbergs-tillbringare". Jag föddes i Franska Bygget, nuvarande polisstationen och bodde där fram till 1902, då vi flyttade till Grindstugatan. Där bodde jag i femtio år innan jag flyttade till Grindstugärde, där jag bor nu.

Min far var född i Statbyggningen, som låg där vi nu sitter i kyrkan. Han var född den 28 maj 1862 och min farfar var född i Lilla Stadsvall på Värmdö 1834.

Min mor var född i Gustavsberg den 4 juli 1856 och min morfar var född i Stenhuset, som brann härnere, när det var nybyggt 1835. Hans far var född på Blidö och de hette Engberg på min mors sida och kom hit till Gustavsberg i början av trettio-talet.

Jag började i fabriken när jag var tolv år gammal, dagen efter midsommardagen 1910. Men också då fanns det en arbetarskyddslag, så jag fick inte arbeta full tid förrän jag var tretton år och det blev jag i september. Jag minns så väl den sista dagen innan jag skulle börja att arbeta full dag. Jag hade ett salongsgevär och jag tyckte om att springa i skogarna med det. Man var ju tillhållen förstås att vara försiktig för brukspatron var ofta ute och red och jag kunde råka i olycka och brukspatron var jag extra varnad för.

När jag gick där på Ösbyvägen så ville det sig inte bättre än att brukspatron och Axelina kom ridande och jag sprang kvickt upp i Rutens backe och gömde mig bakom Palms stuga. Där låg jag och siktade på brukspatrons häst. Bara att sikta på gubbens häst var en känsla. Hade jag gjort allvar av det så hade hela min släkt åkt från Gustavsberg och hade någon sett mig sikta så skulle det ha blivit ett liv.

Jag fick arbeta hos Hedblom som springpojke. Det var en snäll farbror det, hos honom var jag i två år och sen blev jag parianmakare hos Knut Andersson. Det var han som lärde upp mig och där var jag i tio år. Sedan blev det dåligt med beställningar en tid och då fick jag arbeta med annat ett par år, sedan blev det bättre och jag fick återvända.

Men så kom det en som hette Kåge hit och han skulle slå ihjäl parian, det hade han satt sig i sinnet på och han lyckades också. Efter det gjöt jag sanitetsgods. Under Odelbergarnas tid var jag ensam om det. Det var sanitetsgods till järnvägen. Handfat och de där stora klosseterna som såg ut som en tratt. Vid Engelska verkstan på övre botten stod jag och gjöt. Jag kom över till nya sanitetsfabriken 1940 och var en tid på lagret och sen de sista tjugofem åren på modellverkstaden.

Till fyllda sjuttio år arbetade jag, alltså i femtiosju år. Jag hade nog arbetat längre om jag inte hade blivit lite krasslig.

På tjugotalet öppnade jag en cykelverkstad på Grindstugatan. Min far sålde cyklar redan vid sekelskiftet, tyska cyklar av märket Kaiser, Fritzer och Rohtman.

Harry Pettersson inskjuter - Han sålde minsann klockor också, min konfirmationsklocka köptes där.

- Javisst, fortsätter Oscar, han sålde klockor också och han bodde också på Grindstugatan.

Harry Pettersson: Ja, snett mitt emot gamle Gehlin som klippte alla människor. Han tog 35 öre styck. Det var pappa till Sigrid och Gustav.

Oscar: Jag sålde cyklar till 1957. De första cyklarna var utan frihjul så man fick trampa förstas och sen sätta upp foten och bromsa ner för backarna, det var så på pappas tid. Självt hade jag märket Husqvarna i många år.

(Vår spänstiga nittioåring Helga Bergvall minns att Oscar sålde en moped till henne när hon var sextiofem år. En av de första mopederna som kom hit).

Harry:

- Den här Hedblom som de arbetade hos först, han var en stor man i missionsförsamlingen.

Oscar:

- Ja, han var ordförande. Han arbetade egentligen på samma verkstad som Samuel Svensson. Jag hjälpte båda. (Båda var stora män i församlingen).

Harry:

- Hedblom hade så fin vittnesbörd och han läste texter så bra. Det var alltid kraftfulla ord. Han hade en fin stämma och ett bra organ.

Oscar:

- När det gick honom emot kunde han ju inte svära utan han drog till med, att jag blir så FÖRBITTRAD

Ja, jag hade mitt fritidsintresse. När andra bad om en klocka till konfirmationen så bad jag om en roddbåt och det fick jag.

Det dröjde inte länge förrän jag sytt segel till den och sen seglade jag ut på lördagarna och ofta var det bra vind, när jag seglade ut och sen fick jag sitta hela söndagen och ro hem igen. Det var inte alls ovanligt.

Vi hade metspön och fiskade också förstås. Vi skulle prompt ut på Ingarö fjärd, det var gott om fisk där, abborre var det väldigt mycket, men det var långt om man måste ro. Jag bad ofta att vinden skulle vända sig men det var visst ingen som hörde.

Jag spelade till stumfilmerna på gamla Folkan i många år. Det var Anton Kock, Sven Jonasson, Gustav Gehlin och jag. Så var jag med i bagar Lindströms kvartett. Lindström själv var en briljant violinist och hade ett väldigt fint instrument. Daniel Ekberg spelade altfiol, Kock spelade cello och jag andra fiol. Vi spelade enkla saker men också klassiskt, Beethoven och Mozart. Vi hade väldigt roligt. Ja, det var det roligaste man kan tänka sig.

Bagar Lindström bodde ovanpå bageriet på Bagarvägen i en lägenhet. Han hade ett stort rum, som vi fick öva i och fram på kvällen kom hans jungfru med kaffe dukat fint på en bricka med mandelbröd och en liten liten konjak. Daniel Ekberg var bror till Josef. (Oscar har en tavla av honom).

Jag minns Körling väl. Han var broder till den bekante tonsättaren Felix Körling. Han arbetade här på kontoret i fabriken och bodde med sin familj högst upp i samma kontorsbyggnad, där han arbetade. Det så kallade Posthuset. Jag glömmar aldrig första gången jag hörde honom sjunga i kyrkan. Han hade en så vacker röst och var aldrig nervös eller osäker när han framträdde. Den gången sjöng han ur Davids psalmer, "I himlar sjungen", och det var så vackert och med den nya orgeln och kyrkan hade så fin akustik. Det var underbart och oförglömligt.

Körling var den enda av de här riktigt gamla kontorscheferna, som gott kunde blivit kvar efter KF:s övertagande. De flesta fick flytta härifrån. De hade i opposition mot Hjalmar Olssons chefsskap skrivit på en protestlista och lämnat in till hovjägmästaren, dock inte Körling. Hovjägmästaren visade listan för ingenjör Olsson och sen var det klippt. Albin Åberg som var ledare för oppositionen stannade visserligen kvar men hade aldrig mer framgång i arbetet. Albin Åberg var välsedd hos Odelbergarna, gammal militär, ledare för gymnastiken, i ledningen för skarp-skyttarna och annat som låg Odelbergarna varmt om hjärtat.

Jag jobbade på Gustavsbergsbåtarna en period, på ettan och sexan. Det var de två mindre båtarna, som fick sättas in extra för att klara trafiken då. Ingen servering fanns på de båtarna, ingen mat fick vi, det var under kriget. Ja det var väldigt marigt.

I Röda skolan började jag 1904. Allting var så nytt och bänkarna var inte torra ännu. När vi suttit en stund kände vi att de klistrade. Min lärarinna hetta Anna Andersson, javisst var hon sträng men hon var klämmig också. Hos henne gick jag i fyra år och sedan två år hos Österlund. Han var musikdirektör och duktig när det gällde musik och sång.

Men dålig som lärare, minns Harry, som dock bara hade honom i sång eftersom Anna Andersson inte kunde undervisa i det. Man fick provsjunga för Österlund och sen sa han alltid när Harry kom in:

- Böxlarna sätter sig längst ner.

Jag hade däremot bra röst och jag fick veta efteråt att lärarinnan sagt till Österlund, att han här hade en bra röst. Det var så att vi sjöng i kyrkan och jag hade en bra barnröst och jag sjöng ut och hördes över de andra. Sedan skulle Österlund gå och lyssna på oss för att klassa oss och då gjorde han ett sånt stort nummer av det där, så jag tjurade sen och sjöng aldrig ut för honom mer. Jag miste förtroendet för honom men i kyrkan sjöng jag ut.

Lagerström hade lugnat sig betydligt när jag gick i skolan. Men han var en förskräcklig människa.

Angående Anna Andersson.

Hon hade en väldig snits när det gällde att ge smockor. Jag fick en smocka en gång så det gick runt i skallen på mig. Det sjöng i örat en hel dag.

Vi hade välskrivning och jag kände att hon stöd bakom mig och tittade. Jag skrev stora H och hälften av bokstaven råkade komma nedanför linjen och då slog hon till.

Jag vill minnas att vi var 40 i klassen från början men de flyttade eller försvann vartefter, så till slut var vi inte så många.

En gång minns jag var jag och Erik Steen, vi var klasskamrater, han var alltid ute för fröken Andersson, han hade lite svårt för sig. Så en dag i mars månad när det var kramsnö så gick vi genvägen över Höjden och Erik krama en snöboll. Varje eftermiddag gick Anna Andersson och fröken Lowndes ut på promenad och den eftermiddagen kutade vi över berget och ner mot vägen där de gick. Erik hade snöbollen i handen och han hade en väldig snits på att kasta och rätt som det var så såg jag hur snöbollen seglade iväg och prickade mitt i skallen på fröken Andersson. Vi stack förstås. Men dagen efter var det räfst i skolan. Men då såg hon inte mycket för Erik han satt och skrattade och tittade på mig hela tiden men vi hade tur, det blev aldrig uppkälat.

Herta Grundberg

BANKKUNDEN SOM FICK TA HAND OM BANKEN

När jag var barn bodde vi i Umeå, min far, mor och min äldre bror Axel, min äldre syster Astrid och jag, som är född 1908. Vi hade ingen mormor och morfar eller farmor och farfar i närheten, mina föräldrar var skåningar så slakten fanns i Skåne.

Min mamma hette Syster Yra Gustava Sjöstedt och varför hette hon Yra? Jo, de bodde nere i Tomelilla då, när min mor föddes, hon föddes på julafton och det var en sån där kolossal snöstorm över Skåneslätten, så de måste rida efter barnmorskan. Då tyckte min morfar att hon skulle döpas till Yra.

Min far hette Agnar Sigvald Heimer Lindström och kom från Farhult i Skåne. Han hade egen järnhandel när min far och mor gifte sig. I Umeå bodde vi tills jag gått i första små, som det hette på den tiden, sedan flyttade vi till Boden och därefter till Luleå.

1939 gifte jag mig med Hjalmar Grundberg och mina två barn är födda i Boden, eftersom min man hade stadsfiskalstjänst där då.

Vi hade flyttat kring i Norrland rätt mycket, det fick landsfiskalerna göra på den tiden, de fick tjänstgöra på olika ställen, men till sist bodde vi i Ångermanland, i Hoting. Hjalmar var landsfiskal där, men fick förflyttning till Länsstyrelsen i Stockholm.

Varför hamnade vi då i Gustavsberg? Ja, det kan man fråga sig ...

Ja, det var bostadsbrist i landet. Vi trodde att vi skulle få en lägenhet i Stockholm, det här var 1953. Men det gick inte att få någon bostad och Hjalmar sprang på bostadsförmedlingen och frågade. Vi kallades för ett katastroffall, och vi skulle få förtur, eftersom han var förflyttad genom tjänsten, ett slags påtryckning alltså.

Så en dag i juli samma år, när Hjalmar just var på bostadsförmedlingen, så ringer de från Gustavsberg att det fanns ett radhus ledigt vid Thun-Ollevägen, och vi slog till meddetsamma och kom hit i augusti och fick trevliga grannar, Harald och Clary Lindholm. Så därför hamnade vi i Gustavsberg och här har vi trivts förträffligt.

Jag var hemmafru i Gustavsberg medan barnen växte upp och kom så småningom med i Konstföreningens styrelse som kassör, och så sysslade jag med scouting och hade hand om deras pengar, och därför hände det ofta att jag hade ärende till Länssparbanken där Conny Rolf var chef. Året var 1960.

Länssparbanken var tillsammans med Arbetsförmedlingen inrymda i Runda huset och Conny skötte båda. Men så skulle Conny utbilda sig vidare för att klättra på karriärstegen och då måste han ha någon som vikarierade för sig medan han gick på utbildning. Han frågade alla som kom in på banken, om de inte ville hjälpa honom men ingen ville och han frågade mig men jag ville inte heller.

Men Conny har en klurig förmåga att övertala folk, så jag lovade men sa att jag inte kan någonting, jag hade aldrig arbetat på en bank.

- Det ordnar sig, sa han, jag ska visa dig precis hur det ska vara.

Det gjorde han, på småstunder sammanlagt 9 timmar, undervisade han mig i alla bankärenden. Men det var aldrig tal om arbetsförmedlingen. Sista veckan kom de från Länsarbetsnämnden och sa att jag måste sköta arbetsförmedlingen också, eftersom Conny skött den i samma lokal.

Conny gav sig i alla fall av och när han gick så sa han:

- Nu hoppas jag att det bara händer en ny sak varje dag som jag inte hunnit tala om.

Nå, jag fick ringa till huvudkontoret och fråga om jag inte kunde, och arbetsförmedlingen, som jag fick på köpet, den fick jag lära mig under en dag i Nacka, hos Gösta Lindgren.

I Runda huset fick jag ett skrivbord i samma rum som Harald Lindholm, och när jag öppnade banken så hade jag en liten kassakista med lite pengar i bredvid mig.

Varje morgon gick jag ner på darrande ben och bad till Gud att jag skulle klara jobbet, och tänk kassan stämde varje dag, så det hjälpte nog.

Sedan ökade arbetsrutinerna både vad det gäller banken och arbetsförmedlingen, 1961 bestämdes det att de skulle skiljas åt och få olika lokaler. Då fick jag välja vilket jag ville ägna mig åt och då valde jag arbetsförmedlingen, för att jobba med bank var ganska tråkigt.

Arbetsförmedlingen skötte jag sen ända fram till 1974 två timmar per dag.

1962 drunknade Hjalmar i Baggensfjärden, och då fick jag ett erbjudande från Fritz Berg om att få utbilda mig till bibliotekarie och överta biblioteket, som han förestod. Det låg vid Mariaplan då.

Så gjorde jag det då och gick på Bibliotekshögskolan, och övertog sedan biblioteket, och skötte det till 1978, då Lars Rydqvist kom, och jag stannade en månad för att sätta honom in i arbetet här.

Ja, det var lite om mina öden i Gustavsberg.

OM SUPERI OCH ANDRA VEDERMÖDOR

På cirkelns sjunde möte den 23 januari 1980, berättade Oscar och Harry för varandra och för Sonja, Ingrid, Clary, Herta, Helinä och Edla Sofia mest om föreningar och föreningsmänniskor och lite om superiet och andra vedermödor.

Oscar Söderberg var ju en mycket verksam föreningsmänniska med många kommunala uppdrag.

Oscar Andersson: Oscar Söderberg hade det nog inte lätt när han ville komma ifrån fabriken och överta fjärdingsmanssyslan efter Lundin. Dom släppte inte gärna ifrån sig en arbetare inte. Jag minns när Gustav Wallius ville bli skolvaktmästare i Ekedal, då fick Samuel Svensson gå in till hovjägmästaren och prata för honom.

- Ja, det beror på, om vi har någon som vi kan avvara, svarade Odelberg.

- Den människan är inte född ännu, svarade Samuel som aldrig var svarslös.

Så fick Wallius bli vaktmästare.

Harry: Du har arbetat mycket med sjukkassor, du Oscar.

Oscar: Ja, det har jag. Jag var ombud först för en sjukkassa som hette "Enighet ger styrka". Det var nämligen så att Erik Persson som var ombud började bli gammal och erbjöd mig att överta jobbet. Det var 195 medlemmar då. Jag hade den till 1934 tror jag, när den Allmänna Sjukkassan började. Då uppgick alla de där småkassorna som fanns upp i denna enda stora och sedan var jag medlem av styrelsen där ända tills den blev obligatorisk fram på femtio-talet.

Harry: Jag minns den styrelsen. Det var du och Sigge Florén, Gunnar Andersson och Oscar Fredriksson. Johan Hellqvist hade hand om Nykterhetsvännernas sjukkassa, så fanns det en som kallades Snurran. Men så fanns då Gustavsbergs sjuk- och begravningskassa och där betalade man fyra kronor i månaden, minns jag.

Oscar: Ja det var två kronor från början men där fick man bidrag till obegränsad tid.

Harry: Det är pengarna efter den sjukkassan som ligger som grund i en donation, som delar ut pengar till ett tjugotal människor om året.

Oscar återkommer till det där med obegränsad sjukdomstid. Det var ju många den tiden som gick sjuka väldigt länge och fick understöd från den kassan och det skulle ju inte gått om inte brukspatron Odelberg skänkt pengar till underskottet en gång om året. Men 1926 tog det slut med understödet från Odelbergarna och då kommer jag ihåg det sades, att nu blir det slut också med stödet till långtidarna. De skulle i värsta fall få understöd av kommunen. Min far var ju sjuk långvarigt och jag gick hem och talade om det här för honom. Ja, sade han då, jag sörjer väl inte för den dagen jag inte har sett. Men han tog det väldigt hårt det där. Han dog bara en månad efter så han blev inte lidande av det.

Harry minns från Fackföreningens bildande vid Bleket (1919). Det var en ombudsman som hette Person, som var härnere vid Bleket och höll föredrag. Bland många andra argument, som han drog fram för att man skulle gå med i fackföreningen var följande

Han hade hört berättas om en däre, som var internerad och gick på en rastgård innanför ett högt stängsel. Då kom där en normal människa och gick utanför stängslet. Han sa till den intagne:

- Hur har du det då där innanför?
- Jo, svarade den innanför, jag har det rätt skapligt, hur har du det själv då?
- Ja, jag tycker att allt är besvärligt, lite betalt har man och dyrt är allting, det är inte lätt inte.
- Jaså du, sa han som var innanför, är du med i någon fackförening då?
- Nej, sa han som gick utanför, det är jag inte.
- Jaha du, sa han som var intagen, då går du på fel sida av staketet.

Hingst-Anders minns Oscar och Harry, som fackföreningens förste ordförande.

Harry: Det var en stor, stark imponerande karl. Han körde en stor belgisk hingst som Odelberg köpt, ett riktigt praktexemplar, för åtskilliga tusen kronor, och stationerade här i stallet. Till den hingsten måste dom ju ha en riktig kusk och då kom den här Andersson hit, han som kallades Hingst-Anders. Just för att han skulle köra den hingsten. Hingst-Anders hade stora pröjsare, han var sträng i blicken, lång och reslig, han var representativ kan man säga.

Oscar: Jo, det var en flott karl och vad han kunde tala.

Harry: Och efteråt har man t o m hört, att det var Förbundet som skickade ut honom för att få den här organisationen igång. Om det är sanning det vet man inte. Det dröjde i alla fall inte länge förrän gubbarna började prata om såna saker i stallet om morgnarna när de ryktade hästarna. Organisationstankarna blev väckta och det kom igång en del verksamhet med möten förstås och dom hade man nere på Bleksäng. Då var det 1919 och ont om bränsle och det låg förskräckligt mycket vedtravar därnere. Famnvedsträ i massor. Det var hundratals kubikmeter och där höll gubbarna till med sina möten och där uppvaktade de Hingst-Anders för alla ville vara vän med honom. Efter den tidens sed, så skulle ju alla ha en liten flaska i bakfickan och de bjöd gärna Hingst-Anders och det blev lite för mycket ibland också. Men hur det nu var så kom dom igång på det viset men sen hände det en olycka med den där hingsten. Han blev inte så produktiv längre och så vart han opererad, tror jag och satt ur tjänst och det blev Hingst-Anders också då. Jag tror inte att han var ivägmotad precis, minns du det Oscar...

Oscar: Nej, det vet jag inte om han blev uppsagd direkt. Han flyttade nog frivilligt tror jag.

Harry: Ja, jag tror det också. De var nog så taktiska att de inte sa upp honom, möjligen gjorde de livet surt för honom på andra sätt. Men han flyttade i alla fall men då var ju organisations-tanken så rotad här att det gick bra ändå.

Oscar minns en episod från fackets första tid.

- Jag minns ett möte, det var Stjerna som diskuterade, han hade hand om dekoravdelningen, då skrek Ville Kattsing, som satt längst bak:

- Ja det där, det är en som vi först av alla skall skicka till de sälla jaktmarkerna .. och Kalle Möller fick brått att slå klubban i bordet.

Det talades om att det fanns spioner som arbetade för fabriksledningen.

- Ja, säger Harry, men det var nog mest under strejkerna 1925 och 1932. När dom hade omröstningar och sådant på missionshuset eller diskuterade om dom skulle ta den eller den uppgörelsen. Här inflikar cirkelledaren att Oscar Söderberg skriver i ett tidigt nummer av tidningen Gustavsbergaren, att när strejken väl var över, så hade Odelberg talat om vilka spionerna var och det var i deras närvaro. Oscar skriver att detta avslöjande var det pinsammaste han någonsin upplevt men att även dessa blev medlemmar i fackföreningen och bra sådana. Oscar Andersson minns att en del kom fram i andra hand. Det var en som talade om vad han visste för sin bror och inte kunde drömma om att det skulle gå vidare den vägen.

Harry: Det var ju så att många var ju medlemmar i Missionsförsamlingen och kände till lokaliteterna. Eldstaden låg i källaren under estraden och gick då någon ner och eldade i pannan, så hörde den allt som sas på mötet för det var bara ett galler under predikstolen. Så i pannrummet kunde man avlyssna mötet och rapportera vidare till Odelberg.

Oscar minns Karl Blomqvist den första kassören i fackföreningen. En duktig karl som talade med stor pondus. Han fick avsked från smedjan för att han hjälpt en gustavsbergare med ett kärrhjul. Det var väl så att man sökte anledning för att bli av med initiativtagare till fackföreningen. Det var ju här som vid de flesta bruk att detta slags hjälp mellan gubbarna förekom, det såg man normalt genom fingrarna med, menar Harry, att när gubbarna skulle ha en skottkärra, så gjorde dom först ett trähjul och sedan gick dom till smedjan för att få en järnring ikring.

Oscar: Jag minns 1932 då sa ombudsman åt oss att vi absolut inte skulle gå i strejk, det var så dåliga konjunkturen. Vi var erbjudna på hösten att prolongera det gamla avtalet men vi ville ha påökt. Konjunkturen blev ju bara sämre och sämre och så gick vi i strejk till allt elände. Resultatet blev ju att vi fick gå tillbaka till jobbet med 20 - 25 % reducering i stället för att ha fått behålla de gamla lönerna. Just den här Karl Blomqvist som vi talar om, han sa just detta till oss att det kunde gå så om vi strejkade, men det var ingen som ville höra på honom men när sedan Lars Vilhelm Johansson talade för strejk, då blev det väldiga applåder.

Harry minns vad hatiska gubbarna var efteråt, när de fick arbeta för lägre löner. Han hörde deras utläggningar som liten grabb och inte minst förbundsledningen fick sina fiskar varma.

Oscar minns Janne Jönsson, som särskilt ådrog sig gubbarnas miss-hag efter den dåliga uppgörelsen. En gång sa en mötesdeltagare åt honom att han inte bara skulle ta med de mörka sidorna och svartmåla allt utan försöka hitta ljuspunkter också, då svarade han:

- De fanns inga ljusa punkter, bara mörka punkter. Jönsson var smålänning som många av dem som arbetade i förbundet. Jobbarna misströstade efter strejken på fackföreningens möjligheter att förhandla fram bättre avtal - det blev ju bara sämre och sämre.

Förbundet, Grov- och Fabriksarbetareförbundet, hade ju inga strejkkassor att tala om och hela Sverige att försörja vid konflikter inom sitt område.

Oscar: En gång när kassören Englund var inne och skulle hämta pengar hos förbundet så sa kassören där:

- Ska ni förstöra hela förbundets ekonomi. Han var från södra Sverige han också. Men Englund han blev arg och skällde ut honom förstås.

Fackföreningen kom ju sent till Gustavsberg och Oscar och Harry funderar lite över varför.

Oscar: Ja det var ju det att bolaget ägde allting här, bostäder och mark, kommunen ägde så gott som ingenting.

Harry: Ja det var ju det också att företaget ägde bolagsboden. Folk fick gå dit och handla på kredit och det skrevs upp och skrevs upp igen och igen och den som då inte hade en ekonomisk fru satt ju snart i stor skuld där - det var ju de flesta -

och sedan när en familjefar dog och lämnade kvar en änka och flera barn och då blev det skuld på skuld och dom blev ju klavbundna på alla sätt.

Oscar: Det var inte bättre på många andra håll. Tänk i Stockholm, vid Hammarby sjö, där låg ett färgeri, Barnängens Fabrik och en del småindustrier. Där var jag med mina föräldrar åtskilliga gånger. Nog såg vi hur dom hade det där. Vi talade om att vi hade trångbott men där var det sju gånger värre, så eländigt och så uselt så man kan inte begripa att de kunde leva på det viset, dom hade knappt kläder på kroppen. När vi åkte hem igen med båten då sa min pappa:

- Tänk vad vi har det bra i alla fall.

Nu var det väl så att gubbarna söp rätt bra i hamnen. Det var lätt att komma åt sprit.

Harry: Ja det söps inte dåligt här heller, Oscar. Jag minns gubbarna som gick ner till båten med sina motböcker.

Oscar: Före motboken kommer jag ihåg, det fanns ju inga telefoner här då utom två inne på Posthuset, en för "allmänna" och en för "riks". I den ena kiosken stod vid ett tillfälle Liljekvist, han som jobbade i äkta rågodsgugnen, det var mycket folk inne på posten just då och alla kunde höra när Liljekvist skrek in i luren:

- Jag ska ha fjorton liter två kronors konjak.

Det var alltså en hel låda, dom köpte väl tillsammans förstas och spriten skickades ut på båten på kredit. Spriten beställdes från Visings spirituosaaffär på Östra Långgatan och det gällde att dom kände de som beställde. Det blev ju många som kom i skuld där och affären skickade ut ett ombud till avlöningen för att få betalt. En gång kom det en sån där indrivande dagen efter avlöningen till Herman Box, som sa:

- Kommer du så här långt före avlöningen.

Herta Grundberg berättar att hon var kassörska på Systemet i Luleå på trettioalet.

- Jag minns en påsk... Systemet i Luleå låg mycket vackert nere vid hamnen, nedanför Stadshotellet och det var en lång kö ända ner på Storgatan. Det var en allvarlig kö som stod där tålmodigt och skulle hämta ut sin påsksprit. Det sas inte mycket men i kön fanns en pappa med sin lille son. Dom hade kommit ända från Kiruna. Det fanns ju inget System varken i Kiruna eller Boden, bara i Luleå. Den lille killen han gick runt och tittade med stora ögon på alla flaskorna länge och sedan till slut så ropade han:

- Titta pappa, vad mycket grogg.

Då blev det i alla fall skratt i kön.

Om Arbetarkommun.

Harry: Arbetarkommun kom till året efter fackföreningen alltså 1920. Det var Kalle Möller som var ordförande. Han blev sedermera krasslig och blev skomakare på Villagatan, där han bodde. Skomakeri hade han lärt sig av sin far, som Oscar minns bodde med många barn på Aspviks Höjd, mitt emot vägen till Betsede. Det var trångt på Villagatan med skomakeri i ett rum och kök och familj på fyra personer. Han hade en riktig verkstad med disk och balja

att blöta lädret i och alla andra attiraljer. Jag var där mycket med skor från herrskapen i Farsta och från pigor och annat tjänstefolk också, med skor som skulle kläckas eller halvsulas och randsys och allt möjligt. Kalle led av astma, hade andningsbesvär. Harry minns en annan ordförande i Arbetarkommun som hette Arvid Andersson. Han var snickare och arbetade i Slöjdskolan. En stor kraftig karl, som bodde granne nästan med Gunnar Florén som var kassör. Dom hade ett bra samarbete dom två. Jag minns första gången vi skulle gå hem till Arvid och hämta agitationspapper. Vi var ungdomsklubbister då och skulle göra en agitationsturné. - Jaha, sa Arvid, och reste sig från köksbordet, vi får gå ut i vedbon då. Så tog han nyckeln från spiken och vi gick med honom ut i vedbon, där han hade broschyrer och allt annat material på en hylla. Det fanns ju inte så många utrymmen till sånt i ett rum och kök.

TOK-HILDA, TVÄTT OCH "ÄKTA PELLE"

Oscar och Harry minns med hjälp av Ebba och Clary

1909 begravdes byggmästare Haglund från Lagnö i Gustavsberg och begravningsgästerna fraktades hit med Gustavsberg VI. Det var stor middag på Vårdshuset och Oscar Severin var värd. Oscar Severin talade mycket om denna begravning efteråt. Om alla dessa pampar som hade stora villor på Lagnö, storgubbar med tjocka magar. Hemresan gick också med båt tillbaka till Lagnö och då vart det fest på båten med grogg och grejer ...

Fröken Sjöman anmälde Thunman för otukt och han åkte in på Långholmen och han satt inne i flera år. När han kom ut hade han ingenstans att ta vägen. Då började han att gå omkring och sälja bröd från en barnvagn. Han tog troligen brödet från en bagare på Lagnö, Vilborg hette han som startade bageriet eller kanske han tog sitt bröd från Värmdö, han bodde i Ålstäket sen, han gick i alla fall kring i stugorna och sålde, det luktade så gott om vagnen ...

Harry minns en gammal tant som kallades Kakadora. Ja, säger Oscar, hon hette Hilda Björn men kallades också för Tok-Hilda. Hon bodde i ett litet torp ovanför Brunn, Grendal hette det ... krikonträd växte där. Stugan låg nära vägen och jag minns att när jag satt i en trilla och åkte förbi så kunde jag plocka åt mig krikon. Stugan brann en vårnatt jag tror 1921. Vi såg skenet från Gustavsberg när vi var ute om kvällen. Ja, det var Tok-Hilda som sålde bröd här några år kring så där 1915 och hon kallades också Kakadora.

Harry minns Kakadora från tiden innan han börjat skolan. Hon kom vägen förbi Kvarntorpet med en säck på ryggen. Vi grabbar som bodde däruppe, vi gick gärna efter henne och skrek Kakadora. Hon blev väldigt rasande för det där och sprang och jagade oss.

Oscar funderar över tvättgummor som fanns på den tiden. Min mamma var ju dålig, så vi lejde faktiskt för tvätt. Den gumman som tvättade åt oss bodde vid Björkträsk på Ingarö, det är en insjö mellan Återvall och Fågelvik. Hennes man hade varit båtsman. Hon körde sin skottkärra ända hit ner till Gustavsberg och hämtade en tvättsäck hos oss och körde den till Lemshaga. Där tog hon tvättsäcken och skottkärran i roddbåten och rodde över till Fågelvik och därifrån en tre fyra km till Björkträsk. När tvätten var färdig så måste hon samma väg tillbaka med den. Det var hennes enda sätt att skaffa sig kontanter. Hon hade en ko också.

En annan gumma, samtida med gumman vid Björkträsk hette Frisk och bodde vid Sången, denna gumma levde längre. Hon bodde i en vit stuga som ännu står kvar. Hon bar sin tvättsäck genom skogen till Gustavsberg och hämtade en ny tvättsäck med smutskläder. Det var tung börda och lång väg genom skogen, det var ju ett helt dagsverke bara att släpa en säck fram och tillbaka. Hon hade ett par fosterbarn också.

Harry minns en något senare tvättgumma som hette Sand, hon var böjd och krokig. Hon låg nere vid klappbryggan i Gustavsberg och tvättade.

Ebba Ahlkvist har en almanacka från 1899 där det finns en tvättnota från gumman Frisk, med uppgifter om vad varje plagg kostade att tvätta.

Oscar Andersson har en protokollsbok, ungefär 100 år gammal, där det står om bildandet av en nykterhetsförening i Vårdshuset. Hultman var med och Hedberg. Det var en förening för nykterhet och sedlighet.

Oscar och Harry berättar om "gubbar" dom minns.

"Äkta Pelle" var en liten rund smålänning. Namnet hade han fått förstås för att han jobbade på "Äkta" verkstan i fabriken. Han jobbade från 6 på morgonen till 18.30 på kvällen då gick han hem men en halvtimme senare kom han och hans pojke med en såg på ryggen och sågade sen ved åt änkor och andra som behövde hjälp med det, de fick väl någon 50-öring för besväret. Han jobbade här några år och for sen hem och köpte sig en gård i Småland. Det var åren kring 1914. Det var flera smålänningar som jobbade här några år och sen for hem och köpte jord för hopsparade pengar. De levde på nästan ingenting.